

Szabó Lajos már nincs velünk, de a rajzaiból visszatekint. Aki ismeri Szabó Lajos fényképét, ezzel egyetért. Szabó Lajos feje egy csúcsára állított piramis, egy hatalmas homlok uralkodó boltzata, melyet az alulról felfelé irányuló tekintet tart egyensúlyban. A kiállítás anyagát körbejárva, kapcsolatot érzünk e fénykép és a falakon látott képek között, melyek Szabó Lajos rendkívüli szellemiségének kisértésai. A fiatal filozófus, könyveit tanulmányozva, a lapok szélére, a nyílak, az aláhúzások és felkiáltójel mellett, egyre gyakrabban, ágaszkodó figuratív jeleket rajzolt, melyekből az évek során önálló rajzok lettek. Szabó Lajos rajzai átléptek a filozófiakönyv széléről a művészeti valóságba, talán a legeredetibb módon, amely egy filozófus számára lehetséges. Barátja, Vajda Lajos szavait idézve, glosszarajzaival megtette az első lépést egy új kozmogrammatikus művészet felé.

Uri Asaf 67

LÉLEKJELENLÉT
KÉPEK
SZABÓ LAJOS
KALLIGRÁFIÁI,
1957 – 1967

A kiállítás címe *lélekjelenlét rajzok*. E rajzokból, melyek a filozófus felkiáltásai, felismerései, vagy egyszerűen a gondolkodásának szelepei, kitárulkozik a lélek, amely az emberi *képmás* titkához hasonló rejtelem. Ezt állítják a régismert szavak: *teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra* (Ter 1, 26). Mire való a két kifejezés, *képünkre és hasonlatosságunkra*? Azt gondolnánk, hogy az isteni képmás eleve hordozza a hasonlatosságot. Az ember azonban nemcsak a *képmást* kapta, hanem vele együtt a *hasonlatosságot*, vagyis a lelket, a szellemiséget. A szoltárban így válaszol a tudni vágyó lélek, kettőjük nevében: *Isten! én Istenem vagy te, jó reggel kereslek téged; téged szomjúhoz lelkem, téged sóvárog testem a kiaszott, elepedt földön, amelynek nincs vize* (63, 2). A *lélekjelenlét rajzok* erről a kiapadhatatlan tudásvágyról tanúskodnak. A filozófus–művész (a sorrend nem megfordítható) úgy tudja, hogy a jel, az önmagában záródó fekete vonal, a lélek egy darabját jelenti. Ez nem megsejtés, hanem tudás, melyet a filozófus ünnepélyesen *lélekjelenlétnek* nevez. Szabó Lajos, aki a *kiaszott, elepedt földön* született, az elkerülhetetlen vérzivatar idején önként ment elébe a sorsnak, a korai kereszténység mártírjaihoz hasonlóan, akiket vadállatok elé vetettek, és azonosult őseivel, akiktől az atyák örökségét a tűzhalál sem vehette el. Szabó Lajost 1944 tavaszán Auschwitzba deportálták, ahol a hetekig tartó hullaszállítástól

elgyötörtén felvételét kérte a lágerkórházba. Tudott dolog, hogy a haláltábor kórházában a tartózkodást legfeljebb egy hétig engedélyezték. A lágerorvos heti vizitjén megkérdezte Szabó Lajostól, mi a foglalkozása. Ő így válaszolt: filozófus vagyok. A válasz, és talán a varázsos tekintet, csodát művelt, mert ettől a perctől kezdve, az orvos, a felszabadulásig minden héten meghosszabbította a betegszabadságát. Szabó Lajos halát érzett a halál angyalát is megbabonázó *lélekjelenlét* íránt. A láger kórházban egy darab papírhoz és ceruzához jutott, amiért halálbüntetés járt. Hálóját azzal rította le, hogy erre az egyetlen papírra, hónapokon keresztül szavakat írt, a szavakra további szavakat, a jelekre jeleket. Ezt a teleírt papírt olyannak képzelem, mint egy kabbala tudós istennevekkel teleírt céduláját. Ez a papír soha nem került elő.

Szabó Lajos művészete *absztrakt kalligráfia*. Kalligráfia, magyarul szépírás. A szó görög eredetű, és a kalos, és a gráfia szavakból tevődik össze. A kalos jelentése „szép”, a gráfia „írás”. A kalligráfia, a szépírás mestersége, mely díszes betűformákat alkot, ilyen például az európai hagyományban az iniciálé, vagy ilyenek a távol keleti népek betűi. A kalligráfia nem térhet el a betűk alapformáitól és funkcióitól, egyetlen feladata kiemelni a betű szépségét. A kalligrafikus betű mindenki által olvasható, de nem így a kalligrafikus ihletésű rajz vagy festmény. A művészetben az ilyen alkotást az *absztrakt kalligráfia* műfajába soroljuk. Az absztrakt kalligráfia számos modern festő számára kedvelt kifejezési forma, hogy csak Hans Hartung példáját említsem (*Composition in black and yellow*, 1958, Courtauld Institute).

Szabó Lajos kalligrafikus ihletésű *lélekjelenléteiben* nincs utalás a betűkre, pedig a rajzok és a bennük gyakran előbukkanó képmás valahol mégis az írásban gyökereznek. Az Írás szavai szerint a képmást azonban ezer lakat őrzi, mert az Isten féltékeny, és eltakarja az arcát, miként Mózesnek kijelenti: *nem láthat engem ember úgy, hogy életben maradjon* (Kiv 33,18). Isten csak magyarázatra, exegézisre ad engedélyt. A kalligráfia „rajzos” exegézis, de képmást nem láttat. De aki beéri a kalligráfiával, nem számíthat arra, hogy a betűírással jelet, üzenetet kapjon a lelke felől. Csak a betűktől való távolságtartás biztosít helyet a *lélekjelenlétnek*. Mikor a kalligráfiát felváltja az *absztrakt kalligráfia*, a betűk helyébe lép a jel, a kép. Ehhez a lépéshez hívó ember számára nagy bátorság kell. Szabó Lajos felismerte, hogy a betűk által sugallt, illetve a betűkért cserébe kapott jelek és képek azonosak a lélek jelenlétével. A lélek által táplált érzékenység, és a papírra vetett kép értelmezése alkotói titok. Az *absztrakt kalligráfia* jelei, a kívülről számára, a kalligrafikus betűkkel ellentétben olvashatatlanok. A rejtőzködő Isten féltékenysége ebben is kihat. Néha hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy

lélekjelenléti jelek valamilyen szabály szerint váltakoznak, mint valamilyen titkosírásban. Azonban a papíron elővarázstolt *lélekjelenlét* számára bármilyen szabály kizáró ok.

Szabó Lajos rajzai megragadnak valamit a lélekből, pedig a lélek fel- 69
tárására irányuló filozófusi akarat meglehetősen szigorú, és gyakran
esztétikum ellenes. Az itt látható rajzok a *divináció* egyfajta példái, melyek
alkalmazkodnak az idézett zsoltár szavaihoz. A rajzok elvontsága mellett va-
lamennyi rajzban a képmás, a fiziognómiai elem felismerhető, mert Szabó
Lajos és az őt körülvevő közösség számára a rajz, a jel *léthordozó*. Erről
tanúskodjanak az ő szavai: „A jel létezés jele, a létezés jelzés, a jel
létező, a létező jel, a létezés (a) jelzés létezése, a jelzés létezése jelzés
– a létezők egymás számára jelzők.” (Budapest, 2B Galéria, 2011
március–április)

Új Forrás 2011/6 – Uri Asaf: Lélekjelenlét képek
Szabó Lajos kalligráfiai, 1957–1967

